

Daniel de Lange (1665-1734)

EEN VERGETEN GOUDS HISTORICUS EN MUNTENKENNER

Paul Abels

68

Tidings 2018

Een stad als Gouda ademt geschiedenis. Mede daardoor zijn er door de eeuwen heen veel Gouwenaars geweest die zich verdiept hebben in het roemruchte verleden van de stad en het omringende gewest Holland. Bekende namen zijn de regentzoon Pieter Cornelisz Bockenberg (de eerste officiële geschiedschrijver van het gewest Holland), de (oud-)katholieke pastoor Ignatius Walvis (de eerste stadsgeschiedschrijver van Gouda) en de patriottische regent Cornelis Johan de Lange van Wijngaerden (de tweede schrijver van een Goudse stadsgeschiedenis).

Maar er zijn ook 'mindere goden' uit de stad geweest die zich met geschiedschrijving hebben bezig gehouden. Sommige van hun geschriften zijn nooit uitgegeven, maar de handschriften van Adriaen Cornelis Vereijck, Paulus Doncker, Franco de Vrije en Theodoor van Abbesteech bevinden zich nog wel in het Goudse archief. Ze zijn tegenwoordig voor iedereen te raadplegen op de website van Gouda op Schrift (zie goudaopschrift.nl). En eerder schreven we ook al over schoolmeester Kluitman, die in de 19e eeuw een beknopte geschiedenis van Gouda op de persen liet leggen.¹

Onlangs wist ik op een veiling een boekje te bemachtigen van een voor mij nog onbekende Goudse historicus, Daniel de Lange. Net als Bockenberg schreef hij niet over

Prijsband van de Goudse Latijnse school, in 1681 uitgereikt aan Daniel de Lange. Het getuigschrift is ondertekend door schoolbestuurders Jacob van der Graeff en Hugo vander Werve en onderaan door rector Johannes Verweij (foto auteur)

de geschiedenis van zijn geboorteplaats, maar over het vroege verleden van het gehele gewest Holland. Wie was hij en hoe moet zijn historische werk beoordeeld worden? In deze aflevering van Goudana gaan we op zoek naar de achtergronden en het werk van deze telg uit een beroemd Gouds regentengeslacht en zijn betekenis voor de stad.

Studie en werk

Daniel werd op 10 januari 1665 geboren als zoon van de Goudse regent mr. Cornelis de Lange (1629-1682) en Ma-

ria Elsevier (1638-1691). Zoals alle jongens uit voorname families bezocht ook hij de Latijnse School aan de Groeneweg. Hij ontpopte zich als een vlijtige en slimme leerling. Zijn resultaten waren zo goed, dat hij in juli 1681 een zogeheten prijsband in ontvangst mocht nemen als beste leerling van de vierde klas. Deze band met het stadswaapen van Gouda in goudopdruk, is bewaard gebleven en bevat nog de originele oorkonde, ondertekend door de twee scholarchen (schoolbestuurders) en de rector van de school, Johannes Verweij.²

Vier jaar later liet Daniel de Lange zich inschrijven aan de Leidse Universiteit voor een rechtenstudie, gelijktijdig met zijn jongere broer Adriaan de Lange. Zij vonden beiden onderdak in huis bij een gereformeerd predikant. In de eerste twee jaar lazen zij volgens een aantekening van hun beroemde neef – zoon van de broer van hun vader – Cornelis de Lange van Wijngaerden ‘meest alle de classici auctores’. Daarna verhuisden zij volgens hem naar een andere predikant, ds. Hoogcamer (een Leidse predikant met die naam is niet uit andere bronnen bekend, P.A.) ‘om de gronden van geographie, mathesis, philosophie en theologie te leggen’. Beiden sloten hun studie af met een promotie; Daniel op 7 mei 1694, een jaar nadat zijn broer promoveerde.³

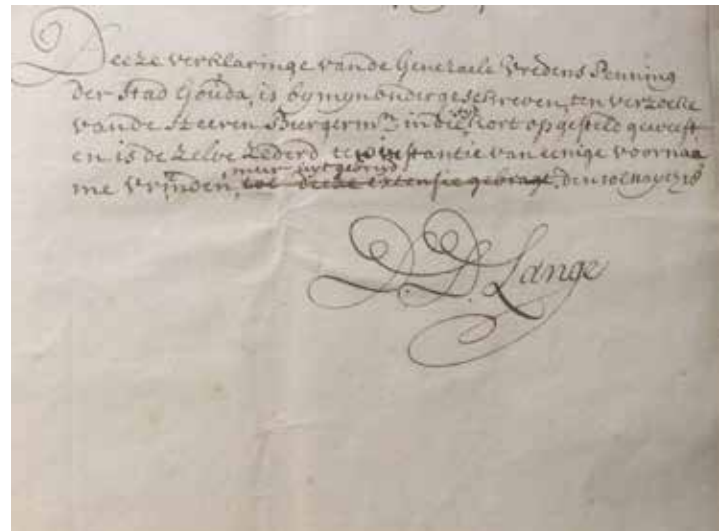
Na afronding van zijn studie trok Gouwenaar De Lange naar Den Haag om daar als advocaat aan de slag te gaan bij het Hof van Holland. Hij stond bekend als zeer erudiet en getalenteerd. De Lange van Wijngaerden weet te

melden dat hij eervolle aanbiedingen om te gaan werken voor stadhouder-koning Willem III en voor de koning van Pruisen afsloeg, hoewel hij hier veel geld mee had kunnen verdienen; wel 7000 gulden per jaar. Evenmin ging hij in op het aanbod om hoogleraar geschiedenis te worden aan de Universiteit van Harderwijk.⁴ De Lange bleef ook vanuit Den Haag goede contacten onderhouden met zijn geboortestad. Zo zien we dat hij achter de schermen de Goudse pensionaris Bruno van der Dussen op de hoogte houdt van de verwickelingen rond de opvliegende legerkapitein en lid van de Goudse vroedschap, Willem van den Kerckhoven, die wegens bedreigingen was geschorst en in het gevang belandde.⁵

Terug naar Gouda

Na negentien jaar advocatuur in het Haagse keerde hij in 1720 terug naar zijn geboortestad. Vanaf dat jaar ver-

Begin van een paginalange, door Daniel de Lange met de hand geschreven en ondertekende toelichting op de herdenkingspenning voor de Vrede van Rijswijk. Hij schrijft: ‘Deeze verklaringe van de Generaale Vredens Penning der stad Gouda, is by myn ondergeschreven, ten verzoeke vande Heeren Burgermeesteren in die tyd kort opgesteld geweest en is dezelve ten instantie van eenige voornaame vrinden meer uytgebreyd den 10en may 1718 D.D. Lange’. (foto auteur)

1. Paul H.A.M. Abels, Goudana. Een omstreden kleine Goudse stadsgeschiedenis van Kluitman, in *Tidings van Die Goude. Tijdschrift Historische Vereniging Die Goude* 32 (2014), 91-101.

2.. Streekarchief Midden-Holland, Librije, signatuur depot 534 A 9: L. Annaei Flori, *Epitome rerum Romanarum; recensitus & illustratus a Joanne Georgio Graevio*, Utrecht, apud Joannem Ribbium 1680. *Geschiedenis van Rome door Lucius Annaeus Florus*, Romeins geschiedschrijver (1ste of 2de eeuw na Chr.); met index; prijsband van de Latijnse school te Gouda, uitgereikt aan Daniel de Lange in 1681.

3. J.J. de Jong, *Met goed fatsoen. De elite in een Hollandse stad; Gouda 1700-1780* [HRR5] ('s-Gravenhage 1985), 96.

4. De Jong, *Met goed fatsoen*, 199-201; A.J. van der Aa, *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, deel 11, (Haarlem 1865), 115-116.

5. De Jong, *Met goed fatsoen*, 53.

vulde hij diverse bestuursambten in de stad. Als telg uit een voornaam regentengeslacht werd dat ook min of meer van hem verwacht. Veertien jaar lang maakte hij deel uit van de Goudse vroedschap, zeven keer werd hij tot schepen gekozen en het laatste jaar voor zijn overlijden, 1733-1734, bekleedde hij een van de vier burgemeestersambten. Daniel de Lange, die ongehuwd bleef, overleed op 30 november 1734.

In zijn vrije tijd hield Daniel de Lange zich graag bezig met scheikunde, geschiedenis, genealogie en numismatiek. Laatstgenoemde specialisme heeft betrekking op munten en penningen en hun geschiedenis. Het was in die tijd de gewoonte dat steden en gewesten gedenkpenningen lieten slaan ter gelegenheid van historische gebeurtenissen. De zinnebeeldige penning ter gelegenheid van het sluiten van de Vrede van Rijswijk in 1697 (een verdrag tussen alle toenmalige grootmachten in Europa), die het Goudse stadsbestuur op 2 augustus 1700 besloot te laten slaan in een oplage van 45 exemplaren, werd ontworpen door De Lange en uitgevoerd door Johannes Drappentier. Laatstgenoemde was een bekende Dordtse graveur, die zich toelegde op afbeeldingen op munten en gedenkpenningen.

De Lange schreef tevens een met klassieke en Bijbelteksten gelardeerde toelichtende tekst bij genoemde Goudse penning, die hij in 1718 voor enkele van zijn vrienden nog aanmerkelijk uitbreidde tot achttien dichtbeschreven foliobladen.⁶ Van De Lange is bekend dat hij over numismatische kwesties correspondeerde met de bekendste muntenspecialisten uit zijn tijd, zoals Gerard van Loon, Cornelis van Alkemade en diens schoonzoon Pieter van der Schelling. Het zijn deze vrienden voor wie hij waarschijnlijk deze toelichting schreef.

De Rotterdammer Van der Schelling, bekend verzamelaar van oudheden, is ook de schrijver van de tekst bij de titelprent van het enige boekje dat van de hand van Daniel de Lange is verschenen. Het betreft een *Korte*

De door Daniel de Lange voor de stad Gouda ontworpen zilveren herdenkingspenning van de Vrede van Rijswijk (1697). Voorzijde: onder gekroond wapenschild van de stad Gouda vertrappt Willem III, in gedaante van Herkules, de Nijd en verbrandt als dankoffer op een vredesaltaar de afgelegde wapens. Het randschrift luidt: 'Pax alma Goudium Goudae' (in de woorden van De Lange: 'dat is de alvoedende of genoegzaame vrede, is de vreugde van Gouda'). Keerzijde: onder een op bazuin spelende Faam zit op een sokkel met opschrift de Vrede met olijftak en lier te midden van Bacchus, de Overvloed, Neptunus en Mercurius; op de achtergrond het paleis te Rijswijk waar de onderhandelingen plaatsvonden (foto auteur)

6. Streekarchief Midden-Holland, 0096, inv.nr. 135: toelichtende tekst van Daniel de Lange bij de penning, in opdracht van het stadsbestuur van Gouda geslagen ter gelegenheid van de Vrede van Rijswijk in 1697, 1718; concept

verhandeling en verklaring van de gemeenebests bestiering, en levenswys der oude Batavieren, van het ampt en de bediening der graven, derzelve waardigheid, oorspronk, en betekenis; als mede van de honderd medgezellen, of Comites, die nevens den Graave Rechters, en zyne Raaden zyn geweest. Het boekje verscheen in 1730 bij de Haagse drukker Pieter de Hondt. Dat De Lange zijn boek in de Hofstad liet drukken, en niet in Gouda, kwam doordat in zijn woonplaats geen boekdrukker meer werkzaam was die dit type drukwerk kon leveren.

Van der Schelling schreef ook een opdracht in dit boek, waaruit valt af te leiden dat het geheel vanzelfsprekend was in dit soort regentenfamilies dat Daniel de Lange na zijn vader en broer, beiden Cornelis genaamd, het stokje in het stadsbestuur had overgenomen.

Ten roem der stad, en heil, en vreugden!

*Dus was uw Vader [Cornelis de Lange] voorgegaan,
Uw broeder [ook Cornelis geheten] op die zelve baan,
En tot dat ampt wel eer verheven.*

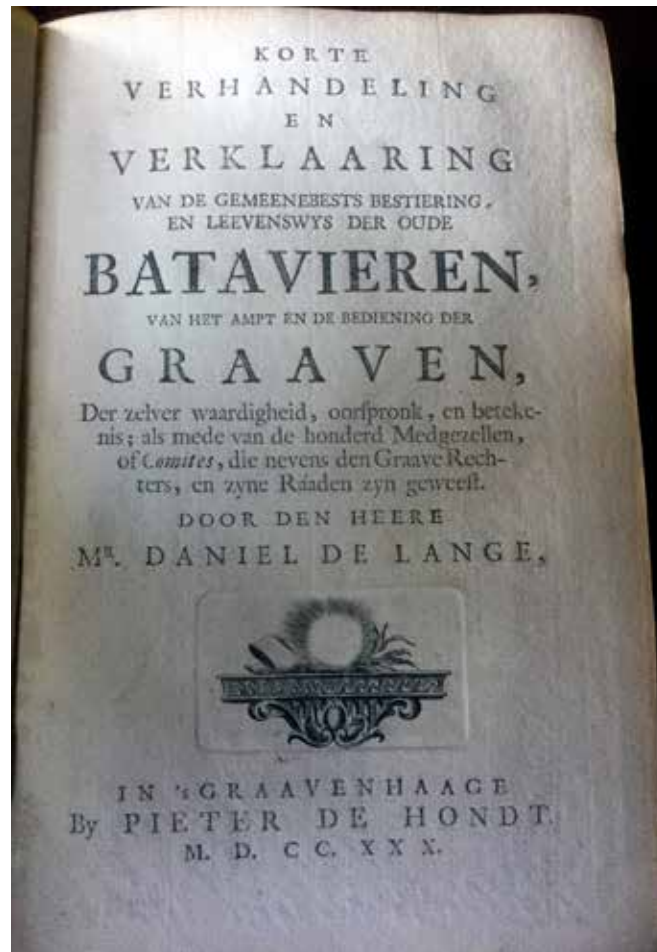
*Ik zal u tans geen lofkrans geven;
Hier konnen stukken, en uw schrift,
Zelfs spreken, eige pen, en stift,*

*De beste en duurzaamste eerkroon vlegten,
En, zoo men wil, die pleit beslegten.*

Het boekje zelf, dat slechts 125 pagina's telt, is een historische verhandeling op basis van wat de Romeinse geschiedschrijver Tacitus heeft verteld over de Batavieren en wat er daarnaast bekend was van de voorouders van de Hollanders, de Batavieren. De moraal van dit verhaal is dat godvrezendheid, godsdienstigheid, waarheid, recht en gerechtigheid uiteindelijk alle kwaad zullen overwinnen en de enige grondslag vormen voor een vrije burgerstand. Hiermee gaf De Lange ook een politieke boodschap af voor zijn eigen tijd.

Waarde

De Lange heeft zich met zijn *Korte verhandeling* geen plek verworven in de eregalerij van grote Goudse of Hollandse geschiedschrijvers. Bovenal was hij een kundig

Titelpagina van het in Den Haag gedrukte boek van mr. Daniel de Lange (foto auteur)

advocaat en regent van de goede, 18e-eeuwse, stem-
 pel. Zijn bezigheden op het vlak van de muntenkunde
 en de geschiedschrijving moeten worden beschouwd als
 verdienstelijke uitingen van een grote liefhebberij. Zijn
 enige pennenvrucht zal ook geen grote oplage gekend
 hebben, want het boekje duikt zelden op bij boeken-
 veilingen. Waarschijnlijk heeft hij het vooral geschreven
 voor zijn familie en vrienden. Door de zeldzaamheid ligt
 de waarde tegenwoordig op een bedrag van tussen de
 100 en 200 euro.

Titelprent van De Lange's Korte verhandeling uit 1730, voorstellende 'De Batavise vryheid'. Met gedicht van muntenkenner Paulus van Schelling (foto auteur)